

Josep M. Puig Salellas. Vida i obra

Robert Follia i Camps

Notari

La Societat Catalana d'Estudis Jurídics de l'Institut d'Estudis Catalans i la família Puig Aleu em demanen una semblança de Josep M. Puig Salellas que serveixi d'introducció a aquesta miscel·lània. He acceptat de bon grat l'encàrrec tot i sabent que s'han dit tantes coses d'ell que és impossible no repetir-se. Intentaré combinar en aquest perfil la seva vida —i les etapes que la formaren—, amb les activitats i publicacions que dugué a terme, de manera que es pugui copsar com un tot la seva rica personalitat. Intentaré també, d'acord amb el que m'han demanat, recollir tant com sigui possible els trets del seu caràcter i, també, la relació que hi vaig tenir. Disposo, sortosament, d'unes memòries familiars inèdites que, cal dir, canvien quelcom —referent a la seva primera escolarització— del que consta en la semblança que vaig fer per a l'Acadèmia de Jurisprudència i Legislació i que va publicar la *Revista Jurídica de Catalunya*.

Diré per començar que en Josep M. era un gran home, no en el sentit físic de la paraula, sinó en el sentit més humà. Un *homenot*, com diria Josep Pla, el qual, sens dubte, si avui visqués l'inclouria en una nova sèrie. No era un sant ni un màrtir, com alguns sembla que l'han volgut catalogar. Era un home, un burgès, de poble (encara que nascut a ciutat), molt intel·ligent, amb una gran formació històrica, dotat d'una gran llestesa i, també, d'una certa murrieria, estudiós, treballador, molt ordenat i metòdic, irònic i, sobretot, d'un gran sentit pràctic. Per a mi, aquesta era la característica més marcada i el que li permeté simultaniejar l'estudi amb la diversió, en els primers temps, i el treball i la vida familiar després; i més endavant tot això amb la gran activitat pública i ciutadana que va tenir. Una característica, a més, que li permeté exercir alhora un independentisme teòric i la defensa pragmàtica d'un pactisme de reminiscència medieval. També en vull destacar la bonhomia, que amagava amb una fina ironia, i l'afecte que tenia a les persones que estimava. En aquest treball intentaré desenvolupar totes aquestes idees i fonamentalment, com he dit, inserir les activitats que va dur a terme en les diverses etapes de la seva vida, de manera que es pugui copsar millor d'una ullada la seva rica personalitat.

PRIMERA ETAPA

Del naixement fins al notariat

Josep M. Puig Salellas va néixer a Girona el 12 de febrer de 1924. Fill d'Ignasi Puig Bayer, lleidatà i catedràtic de geografia i història de l'Institut de Girona, i de Concepció Salellas de Llobet, pubilla de Can Salellas, on, com ell diu, les dones conservaven el cognom familiar. Encara que ell sempre reivindicava els seus antecedents empordanesos, havia nascut a Girona, on vivia la família ja en l'època del seu avi Meliton Salellas, com ell mateix recull al final del seu llibre *Els Salellas* («clar que els de l'Empordà, com els de Bilbao, naixem on ens plau, perdoneu-me el símil i l'expansió, doncs jo també sóc empordanès»). Passaven els estius al Mas Salellas de Cruïlles (parròquia de Sant Sadurní), on els sorprenqué la Guerra Civil. Com que eren d'una família de dretes —el seu pare era fill d'una família lleidatana carlina—, van haver d'emigrar a França i d'allà a Sant Sebastià, des d'on retornaren en acabar la Guerra Civil, el 1939, i es van tornar a establir a Girona.

Va fer els primers estudis al col·legi de La Salle, on entrà als vuit anys. No sabem si hi començà el batxillerat o si el començà a l'institut. Però, com acabo de dir, als dotze anys la família emigrà a França i d'allí a Sant Sebastià, on va continuar el batxillerat a l'Institut Peñafloreda, del qual, en aquell moment, el seu pare era catedràtic. De retorn a Girona, un cop acabada la Guerra Civil, feu cinquè i sisè de batxillerat a l'institut on impartia classes el seu pare i del qual tenia un gran record, tant dels alumnes com del claustre de professors. Quan estava a punt de començar el setè curs (era del pla del 1938, de set cursos), la família es traslladà a Barcelona i feu aquest darrer curs al col·legi dels Escolapis. Com ell mateix diu, «fou una estada fugaç, però suficient per fer relacions d'amistat, algunes de les quals continuarien després». En canvi, sembla que no tenia gaire bon record dels professors, al contrari dels de l'institut de Girona. Com es pot veure, doncs, tingué una vida d'estudiant de batxillerat bastant moguda, però, segons sembla, sempre la va poder conjuminar amb l'esport i la diversió. Durant tota la vida va tenir un gran record, quasi diria que una enyorança, de Girona, del Mas Salellas i de l'Empordà, i de la seva gent d'aquell temps.

És en aquesta època quan jo el vaig conèixer, ja que la seva família passava els estius al Mas Salellas i es feien visites recíproques amb els meus pares, que també eren propietaris rurals, però residents al poble de Sant Sadurní. Quan jo encara era un infant, ell ja era tot un jove (tenia sis anys més que jo), per això recordo més el mas (i el càntir de coure) i els seus pares, que no pas a ell mateix.

En l'època universitària vam perdre el contacte, ja que a part del trasllat a Barcelona, el seu pare va llogar un piset a Sant Feliu de Guíxols i van deixar d'estiuejar al mas. Les visites al Mas Salellas eren més escasses, però la relació seguí entre el seu pare i el meu, que s'acostumaven a veure al mercat de la Bisbal.

En aquest temps universitari, segons ha remarcat Torrent Cufí en la seva intervenció, seguint el seu sentit pràctic, o més ben dit el seu tarannà natural, va tenir temps per a fer dues carreres, la d'història, seguint el seu pare, i la de dret. La primera (que és la que va començar primer) no la va acabar, com ell mateix reconeix. I, en part, segons deixa entendre, fou per la poca qualitat intel·lectual dels professors. La segona sí, amb tota dignitat, tot i que va haver de fer dos cursos de dret civil en un (en passar d'alumne lliure a oficial). Era, em sembla, un bon estudiant, però també li agradava divertir-se, i sabia compaginar molt bé els estudis amb la vida d'estudiant de llavors, segons es reflecteix amb certa malenconia en les seves memòries familiars, esmentades abans.

Un cop va acabar els estudis de dret i va fer les milícies universitàries (que recorda amb afecte), va començar la preparació de les oposicions a notaries. Primer, amb el notari Trias de Bes, amb qui potser rebé el sentiment del que representa ser notari, que el va acompanyar tota la vida. Però la preparació de veritat, la d'opositor, la va fer amb Jerónimo del Prado Marazuela, registrador de la Propietat, i gran persona, que ja el primer dia, en escoltar el seu primer tema, va pronosticar que seria notari. Jo vaig poder veure els temes que tenia de dret civil i que havia fet ell mateix. Reflectien plenament el seu tarannà. Un gran esquema, amb un gran nombre de fletxes indicadores i un gran sentit comú, sense donar gaire importància a la doctrina italiana o alemanya, però sense deixar-se cap de les qüestions principals. Després me'ls va deixar, però no els vaig poder fer servir, ja que tenia un altre sistema d'estudi. També en aquesta etapa va saber compaginar la seva condició d'opositor amb l'esbarjo i la diversió, especialment en els primers temps, com també deixa dit en les seves memòries. Va aprovar les oposicions l'any 1953 i li va correspondre la notaria de Ponts.

SEGONA ETAPA

Puig Salellas, notari

Puig Salellas prengué possessió de la notaria de Ponts el 15 de setembre de 1953. A Ponts hi feu plenament la vida de notari rural, i s'integrà del tot al poble. La descripció que fa, en les memòries, del poble i de la seva gent, del cafè de la Ventureta, de les relacions amb els clients que anaven a la notaria, de les quals reproduïx algun diàleg, demostra que hi va tenir un gran arrelament. Arrelament que completà complint la norma no escrita d'aquella època quan es va casar, el 1957, amb una noia del poble, de família benestant, la Mari Luz, filla del farmacèutic. Un dels grans encerts de la seva vida, com ell mateix reconeix, i del qual jo dono testimoni. En aquest temps també va preparar les oposicions entre notaris, ja que amb el seu sentit pràctic trobava temps per a tot. Les aprovà el 1958 i li correspongué la notaria de Tarragona, de la qual va prendre possessió el 5 de novembre de 1958.

Abans de continuar, he de fer esment aquí que durant l'estada de Puig Salellas a Ponts és quan comença de veritat la meva intensa relació amb ell. El 1957 jo havia acabat amb bastant d'èxit els meus estudis de dret, després del llarg parèntesi que patí el meu batxillerat, i el pare d'en Puig, el senyor Ignasi, que es va trobar, com feia de tant en tant, amb el meu pare a la Bisbal, el va felicitar i li va recomanar que parlés amb el seu fill. Així, un dels dies que ell baixava a Barcelona, em van convidar a dinar al pis del carrer Urgell i a l'hora del cafè ens en vam anar a un racó on en Josep M., després d'haver-me examinat a consciència, em va venir a dir quelcom semblant que jo havia de fer oposicions a notaries o, altrament, faria el ximple. I ell mateix va parlar amb el senyor Jerónimo que, en produir-se la primera vacant, em va cridar perquè comencés la preparació. Això fou a finals de gener del 1958.

Durant les meves oposicions, cada dos o tres mesos, em trucava la mare d'en Josep M., la senyora Concepció, i em deia més o menys: «Robert, diumenge ve el noi a casa. Vine a prendre cafè.» I en aquestes reunions és on se'm va fer present, on em va entrar —diguem per osmosi—, no sols la manera d'estudiar, sinó també el que és el quefer del notari. Vull regraciar aquí tant a la senyora Concepció com en Josep M. totes les seves atencions. Després, una vegada aprovades les oposicions, vaig anar una setmana de pràctiques al seu despatx de Tarragona, i em vaig hostatjar a casa seva, aquell meravellós pis que tenia aleshores al començament de la Rambla, mirant al mar. D'aquesta estada encara n'hem parlat amb la seva filla Imma mentre estava escrivint aquesta semblança, i m'ha dit que en tenia un record borrós, que em recordava sobretot com un home molt alt, cosa que l'impressionava molt. Aquí vull donar les gràcies a la Mari Luz per la manera en què em va acollir a casa seva, practicant una obra de misericòrdia no escrita: «acollir els pobres opositors i els que acaben d'aprovar».

Així com a Ponts va aprendre a fer de notari i a ser conseller de tothom, com a «professor de jurisprudència de les classes humils» —així ho digué fa anys el Tribunal Suprem—, a Tarragona es consagrà com a notari, sense adjectius, tant de les classes humils com dels despatxos d'advocats, i va fer els primers passos cap a la plena integració a la corporació notarial, al mateix temps que va començar a publicar els seus estudis, a part de la seva implicació ciutadana col·laborant en els quefers de la Llibreria de la Rambla i a la Cambra de la Propietat.

En el primer aspecte, el veiem primer de sotsdelegat i des del 1964 de delegat de la Junta Directiva. Aquest càrrec, que el Reglament estableix per a facilitar a les juntes directives el compliment de les seves funcions, i que normalment està mancat d'efectivitat, en Puig Salellas l'omplí de contingut. Principalment, amb les reunions periòdiques (dinar inclòs) amb els notaris, no sols de la població o del districte, sinó també de tota la província, on es discutien els problemes jurídics i de tota classe que els afectaven.

En el segon aspecte, ens trobem amb tres publicacions sobre el dret de superfície i la nova Llei de la propietat horitzontal, i sobre la compravenda i la

rescissió per lesió publicats en la *Revista Técnica i Jurídica* de la Cambra de la Propietat de Tarragona; dos treballs més a la revista del Col·legi, *La Notaria*; un altre a la *Revista Jurídica de Catalunya* i, especialment, el publicat a Madrid amb motiu del centenari de la Llei del notariat, el títol del qual ja manifestava el tarannà d'en Josep M.: «Proyección de la Compilación catalana en la escritura de compraventa». També és d'aquesta època la conferència a l'Acadèmia Matritense del Notariat, sobre un altre dels seus temes favorits: «Autonomía patrimonial de la mujer casada en derecho español». En un altre aspecte, la seva notaria s'acredità com a molt ordenada i competent, i va ser molt concorreguda per advocats que cercaven el seu consell i la seva visió pràctica del dret. El vaig visitar unes quantes vegades. Normalment parava a casa seva de camí de la meua notaria de Castelló de la Plana cap a casa, i vaig tenir ocasió de poder conèixer, encara més, un Josep M. afectuós i preocupat pels problemes dels seus amics.

La tardor del 1962 havíem decidit (més ben dit, jo l'havia convençut) de preparar uns formularis notariais per presentar al Premi Falguera que havia convocat el Col·legi de Notaris. Jo ja estava a punt de sortir de Chantada (la meua primera notaria), amb la meua *hispano olivetti* portàtil, per traslladar-me per a una estada d'un mes i mig a casa seva a Tarragona per tal de redactar, sota la seva direcció i els seus consells, dits formularis. Però s'esdevingué que el mateix dia que anava a sortir el meu company va rebre el tan típic telegrama en què se li comunicava que li havien concedit una altra notaria. Això va fer que no em pogués traslladar i, consegüentment, el Col·legi de Catalunya es va quedar sense els formularis previstos (no s'hi va presentar ningú més), els quals crec que haurien sortit força bé (perdoneu la immodèstia).

TERCERA ETAPA

Puig Salellas a Barcelona: el notari i l'home públic

El 9 d'octubre de 1970, uns mesos més tard que jo, va arribar a Barcelona. Hauria pogut venir molt abans, però la seva posició privilegiada, en tots els sentits, a Tarragona feia que anés ajornant el trasllat.

Un cop a Barcelona, el que s'albirava ja a Tarragona agafà una dimensió fora de sèrie, en una etapa que és la que més es coneix. Sense deixar d'atendre amb tota cura la seva notaria, que continuava sent referent d'advocats (ho manifestava clarament en Gay Montalvo en la seva necrològica de *La Vanguardia*) i reconeguda per tothom, va començar una quantitat d'activitats tan gran que només el seu mètode i sentit pràctic, una vegada més, permeteren que fos possible, i que jo intentaré d'alguna manera transcriure més o menys cronològicament.

Ja el 1971 va participar molt activament en dos congressos. Per una banda, l'Internacional del Notariado Latino, celebrat a Grècia, on presentà una ponència que havia dirigit (i en la qual vam col·laborar altres notaris) sobre la

publicitat immobiliària. I de l'altra, el Segon Congrés Jurídic Català, on també presentà una notable ponència titulada «L'estatut personal i patrimonial dels cònjuges dins la Compilació»; a més de participar activament en un gran nombre de sessions.

També durant els primers anys entrà a la universitat com a professor associat, en la Càtedra de López Jacoiste, i, especialment, com a membre molt actiu de la Càtedra Duran i Bas, dirigida pel professor Villavicencio. Jo també hi participava, però l'activitat de Puig Salellas era molt més forta. A més de redactar els comentaris a la jurisprudència que li pertocaven, organitzava el treball en tots els sentits. Un gran nombre de professors universitaris d'avui han passat per aquella Càtedra. Els resultats més visibles foren els comentaris a les sentències sobre dret català (llavors del Tribunal Suprem) que es publicaven a la *Revista Jurídica de Catalunya* i que han estat recollits en la col·lecció de diversos volums i publicats per l'editorial Bosch amb el títol *El Derecho civil Catalán en la Jurisprudencia*.

En el camp corporatiu també hi va començar a treballar aviat. Fou nomenat secretari del Col·legi de Notaris el 1973. Durant el seu exercici organitzà el Congrés Internacional del Notariat Llatí (1975), amb un gran èxit i per l'organització del qual va saber comptar amb uns quants col·laboradors, més que per a ajudar-lo materialment —ell sol era capaç de fer-ho tot—, per a esdevenir un equip de suport en la seva organització i per a tenir un suport més ampli. L'èxit que tingué motivà que en el discurs de clausura el president de la Junta de Degans, potser extralimitant-se, el preconitzés com a futur degà i successor del tan admirat Ramon Faus, a punt de cessar.

Efectivament, el 1976 fou nomenat degà, càrrec que ocupà fins al 1980. En general, un tret fonamental que es recorda d'ell és la capacitat d'organització. En particular, es pot ressaltar la manera directa en què dirigia les juntes generals, l'establiment d'un pla detallat de visites a les notaries, assenyalant clarament els punts que calia tenir en compte, i també l'actuació que va tenir com a membre de la Junta de Patronat de l'antiga, i avui dissolta, Mutualitat d'Empleats de Notaries, en la qual ja el primer dia va demanar una auditoria de comptes, moment a partir del qual tot va funcionar molt millor. També aleshores es va adquirir un local (avui venut per manca de finalitat) al carrer Doctor Dou, on es traslladà el servei de protestos de lletres de canvi, fet que permeté dedicar l'espai que ocupava a ampliació de la biblioteca i ubicació del despatx de la Fundació Noguera. Igualment, fou molt important el condicionament de la planta baixa per a instal·lar-hi uns armaris compactes destinats a l'arxiu del protocol general (avui traslladat als soterranis nous). De la capacitat d'organització i el caràcter pràctic que tenia en parlava sempre l'oficial primer Xambrot, el qual, com a anècdota, sempre explicava que mai no se n'havia pogut acomiadar quan li trucava per telèfon, ja que sempre era en Puig qui s'acomiadava (sempre molt correctament), tan bon punt havia fet l'encàrrec i sense esperar resposta.

Relacionada amb aquesta època és la creació de la Fundació Noguera, per escriptura feta davant meu el 20 de juliol de 1976, la qual està domiciliada al Col·legi. En l'escriptura fundacional se'l nomenà secretari i quan morí el fundador, Raimon Noguera, en fou nomenat president, càrrec que va exercir fins a la mort. A la Fundació, com ha recalcat Lluís Jou, en fou l'ànima, en tots els aspectes, d'organització, d'orientació i d'economia. Els resultats són les més de dues-cents obres publicades i el sanejat balanç actual.

També l'any 1976 intervingué, amb altres persones, en la fundació del diari *Avui*, en el qual col·laborà diverses vegades, així com també a *La Vanguardia*. Precisament, els articles publicats en aquest darrer diari (cent seixanta-quatre entre el 1978 i el 2000) han estat recollits i publicats en un llibre de l'editorial Permanyer. Són de temàtica diversa però predominen els de contingut polític i social, tractats amb un particular esperit crític i irònic. Amb això comença un nou aspecte d'en Puig Salellas. El de comentarista polític.

Entre els anys 1978 i 1979 en Josep M. entrà a formar part de dues institucions molt importants a Catalunya: la Comissió Jurídica Assessora i l'Acadèmia de Jurisprudència i Legislació de Catalunya. En la primera, restablerta poc abans, hi romangué fins al 2004, on s'acabà integrant en la Permanent. De l'activitat que hi dugué a terme i del gran nombre de dictàmens dels quals fou ponent, i que estan publicats en les memòries o els anuaris de dita Comissió, n'ha parlat àmpliament el president, Tomàs Font.

A l'Acadèmia de Jurisprudència i Legislació hi ingressà el 1978 i l'any següent, el 1979, llegí el discurs d'ingrés. De l'Acadèmia en fou primer secretari i després censor, i hi dugué a terme, com sempre, una gran tasca. N'ha parlat l'actual president, Guàrdia i Canela, i també en vaig parlar jo mateix en la necrològica oficial de l'Acadèmia. Cal destacar que com a secretari va reorganitzar les actes de les sessions, molt descuidades fins aleshores, tasca que després ha estat continuada amb molta cura pels secretaris successius. Com a censor va promoure un sistema de comunicacions per a les sessions internes que avui encara s'utilitza. Cal esmentar també la participació que va tenir en diversos dictàmens demanats per la Generalitat, com ara el de la famosa LOAPA, el de la reforma del Reglament hipotecari o el de les lleis de successió intestada i de la llegítima. El seu discurs d'entrada va versar sobre un dels seus temes favorits: «Relacions econòmiques entre esposos en la Societat Civil Catalana». Va contestar, a més, els discursos d'entrada de Víctor Reina, referent a la «Iglesia i catalanisme polític», i de López Burniol, referent a la «Resurrecció dels capítols matrimonials», que ell titulà «Els capítols matrimonials com a emblema del pactisme civil». Cal esmentar també de manera especial el discurs d'obertura que va fer del curs 1992/1993 sobre el tema «El dret a l'autodeterminació i els darrers esdeveniments europeus» (independència d'Eslovènia i Croàcia).

La dedicació a la llengua catalana fou una constant en ell des de sempre (ja hem dit que el 1976 va fundar l'*Avui*). També participà en la fundació

d'Edicions 62 i va intervenir en la represa de la *Revista de Catalunya* amb altres membres. Igualment fou un dels promotors del Congrés de Cultura Catalana (1975-1977) i formà part del patronat. Més endavant, en les Jornades sobre l'Estatut d'Autonomia, celebrades el 1980, va fer una primera aportació al problema jurídic de la doble oficialitat de la llengua. Però el seu treball en aquesta matèria destaca, fonamentalment, per la seva pertinença al Consell de redacció de la *Revista de Llengua i Dret* des dels seus inicis i on publicà el primer article, que va anar seguit de molts altres, el juny del 1983. La major part d'aquests treballs han estat recollits en el llibre, publicat recentment, *Doble oficialitat i llengua pròpia: Dues llengües i un territori*, a cura de Lluís Jou i Ester Franquesa. Publicació que recull, a més, els seus treballs més destacats en la matèria. Més tard fou un dels promotors del Segon Congrés Internacional de la Llengua Catalana (1985-1986). El 1994, quan es va constituir el Consell Social de la Llengua Catalana, va entrar a formar-ne part fins al 2005, i des del 2001 era membre del Consell Permanent. La seva activitat en el camp de la llengua la desenvolupà també en gran part durant la seva etapa a l'Institut d'Estudis Catalans, com després veurem.

Els anys vuitanta del segle passat, sense que se'n pugui precisar la data, coincidint amb els primers temps del president Jordi Pujol, començà la seva relació amb la Generalitat, que més o menys continuà sempre fins a la seva mort. D'antuvi, junt amb Vilaseca Marcet, van assenyalar les línies de la futura organització administrativa. Va formar part, més tard, de diverses comissions tècniques i el 1991 va contribuir decididament a la creació de la Comissió de Juristes en Defensa del Dret Català, en què participà activament. Cal recordar que l'activitat d'aquesta Comissió va aconseguir la retirada del recurs d'inconstitucionalitat contra la Llei de filiacions. També l'any 2000, quan la Generalitat va crear l'Observatori de Dret Privat de Catalunya per a la Reforma del Dret Civil Català, Puig Salellas en va formar part des de l'inici com a president de la Secció de Família. Quan les seccions van acabar la seva tasca i es van dissoldre, va passar a la Secció d'Harmonització, fins que va cessar amb el canvi polític del 2004. Les seves intervencions eren sempre fonamentades i, en general, acceptades. Igual que els treballs preparatoris que presentava, sempre complets i ben documentats.

El 1983 va entrar a formar part de l'Acadèmia de Ciències Econòmiques i Financeres, on llegí el discurs d'ingrés amb el títol «El àmbito representativo del órgano de administración de las SA». Uns anys més tard, el 1990, ingressà a la Cambra de Comerç fins al 1998, en què fou president de la Comissió d'Assumptes Jurídics. I el 15 d'abril de 1996 se'l va nomenar cònsol del Consell de Vint del Consolat de Mar.

El 1986 fou nomenat president del Consell Social de la Universitat de Barcelona, que s'acabava de crear. Aquest nomenament significava un gran reconeixement a la seva gran capacitat d'organització per part de la institució universitària. Romangué en el càrrec fins al 1998. També en aquesta institu-

ció acadèmica hi feu una gran tasca, alhora que hi deixà un molt bon record, el qual es feu ben palès amb la concessió de la medalla d'or el 22 d'octubre de 1999.

El 1988 entrà com a membre numerari a l'Institut d'Estudis Catalans, del qual formà part fins a la mort, i s'integrà a la Secció de Filosofia i Ciències Socials, de la qual, més tard, fou el president. De la seva activitat també se n'ha parlat àmpliament en l'acte d'homenatge. Jo només en vull recordar el discurs d'obertura del curs 1989/1990, «La situació jurídica de la llengua catalana» i l'«Informe de l'Institut d'Estudis Catalans al Parlament de Catalunya sobre la reforma de l'Estatut», que va ampliar més tard en un acte acadèmic organitzat per l'Institut el 2006 amb motiu del referèndum sobre l'Estatut, on va analitzar el projecte i, en particular, el reconeixement dels drets històrics. Precisament, poc abans de morir tenia previst pronunciar una conferència a l'Institut titulada «El procés de recuperació institucional», que per la seva malaltia no va poder pronunciar i que va llegir en nom seu Ricard Torrents.

En aquest capítol de nacionalisme català tampoc no podem oblidar que pertanyia a l'Òmnium Cultural, en què formava part de la Consultiva, i que el 2002, arran de la dificultat electoral que va viure aquesta institució, se li va encomanar la modificació dels Estatuts i preparar-ne el reglament electoral.

El 2003 publicà el llibre *Catalunya: la penúltima cruïlla*. A part de ser un bon estudi històric sobre la Catalunya medieval és un bon estudi sociopolític i, en certa manera, vol ser el seu testament polític. Se n'ha parlat molt i, al meu entendre, se li han atribuït coses que no diu, perquè obliden el sentit pràctic de l'autor, un sentit pràctic que li fa ajornar o matisar els sentiments independentistes que sempre va defensar. Per això, si en el capítol xiv parla i defensa el dret d'autodeterminació, el penúltim el titula «El gran acord imprescindible», i acaba amb aquest paràgraf: «això és com els matrimonis, que ara es poden dissoldre, però que, segons ens demostra l'estadística, en general no es desfan, perquè saben aplicar raonadament la tècnica de la solució pacífica, des de dins, discreta per tant, de les seves desavinences». I al final, quan es fa la pregunta de si estem a «l'última cruïlla», ell mateix respon: «Diríem que, com sempre, en la penúltima» i que «per tant, no es pot perdre més el temps i, en canvi, cal aprofitar —un altre cop, a veure si se m'entén— aquell cert, esperançat retorn a l'edat mitjana.»

Com veiem, doncs, Josep M. Puig Salellas era un home complet, per al qual res que fos humà, especialment si es referia a Catalunya, li era aliè. I molt especialment pel que fa al dret i a la llengua, que sempre va dir que eren els dos pilars fonamentals del catalanisme. És cert que al final es decantava més pels temes relacionats amb la llengua catalana, però no va abandonar mai els problemes del dret català. El que va deixar més aviat és de publicar sobre dret, però va continuar estudiant-lo i defensant-lo, com ho testimonia la pertinença en els darrers anys a l'Observatori de Dret Privat, on vaig poder constatar, ja que també membre n'era, el seu rigorós treball, la preparació dels temes i la defensa constant de les essències del dret català.

Després d'aquest recorregut per la seva vida, podríem acabar retornant al principi. Puig Salellas era un gran home, intel·ligent, estudiós, culte, lletraferit, d'un gran sentit pràctic, treballador, metòdic, amic dels seus amics, dialogant i amb un gran cor; a vegades, aquest sentit pràctic (anar sempre per feina), potser una certa timidesa i el caràcter irònic, feia que passés desapercbut per a qui no el coneixia.

He volgut, però, deixar per al final un aspecte fonamental de Puig Salellas i que és constant en ell: l'arrelament a la terra de l'Empordà. Els qui hagin llegit el seu llibre *De remences a rendistes. Els Salellas (1996)* ho hauran copsat plenament. Aquesta família, en principi remença, «que conreaven les terres en domini útil, fent la corresponent prestació al senyor, els Cruïlles i el monestir de Sant Miquel de Cruïlles fonamentalment», passà després a ser propietària, engrandí el patrimoni amb matrimonis, com era normal en aquelles èpoques, i, a la fi, de propietaris rurals que vivien al camp passaren a convertir-se en «ciutadans que, des de la capital, administraven el patrimoni». Això succeí amb el trasllat a Girona del seu avi Melitón Salellas i, posteriorment, amb els matrimonis de les dues filles d'aquest, el de Concepció, la seva mare, amb un catedràtic, i el de Maria, la seva tia, amb un militar. «Dos casaments —diu ell mateix— externs al cercle social que podríem qualificar de propi.» Aquest fet el considera «el lògic punt final d'aquesta història». I en aquest punt se li trasllueix una recança, ja que té en gran estima el sistema català de la casa pairal, cosa que es nota més encara en la *Història difícil de quatre dones*, quan diu al principi de la introducció: «jo sempre m'he considerat un més dels Salellas». I al final: «el que més m'interessa és tenir la sensació que em torno a trobar amb alguna de la meva gent».

D'aquí prové la publicació d'aquests dos llibres, així com la restauració del mas, ja que no hi pot haver *pairalisme* sense *casa pairal*. Restauració que va començar tan bon punt el va heretar i que, seguint aquell tarannà pràctic, al qual ens hem referit més d'una vegada, inicià per les dependències separades del bestiar, perquè rendís quelcom i el masover pogués treballar. Després construï una casa nova per als masovers (abans vivien a la planta baixa del mas). I a la fi va anar restaurant el mas, a poc a poc, fins a deixar-lo esplendorós i convertir-lo en lloc de trobada d'amics i polítics, i on es trobava millor que en cap altre lloc després de la seva jubilació, si bé mai no va abandonar, com hem vist, les seves tasques a ciutat.

Aquest arrelament a la terra i als seus costums, però, el tingué sempre. Em permetran dos records. L'un dels anys 1965-1966, quan un dia vaig mirar, amb el seu permís per descomptat, un contracte d'arrendament del mas. Pensava trobar-hi grans fonaments jurídics; en canvi, vaig veure que era molt més clàssic que els del meu pare, ja que a part del pagament amb diners, que era el més típic llavors (junt amb la parceria), hi havia prestacions en espècie, com «un parell de capons pel Nadal». L'altre, més íntim i familiar, que recull en les referides memòries i més d'una vegada havia compartit amb mi, l'explica tot recordant

els Nadals amb els seus pares amb «la gelatina, el gran requisit, a base de cola de peix i d'essència de rosa, el pastís de fetge i els capons de Can Salellas, criats sàviament per Consuelo Coderc».

Torrent Cufí en parla al final de la seva intervenció «La mitificació de Can Salellas». Potser l'expressió és una mica exagerada. En Josep M. era un home massa pràctic. Ell veia Can Salellas tal com era, com la casa d'un propietari rural que s'havia anat bastint a través del temps i que calia conservar per sentir-se ben unit a una terra, amb unes arrels pròpies, que es perdien a la gran ciutat, a la qual ell acceptava que s'havia de viure, però, si es volia fer quelcom. I aquest sentiment el va tenir sempre, si bé en els darrers temps es feu més fort.

He volgut donar, com he dit al principi, una visió unitària de Josep M. Puig Salellas, fent un recorregut per dates de totes les seves activitats, que anaven en augment, ja que no deixava mai les anteriors. I com es dedueix clarament de la lectura d'aquestes ratlles, em sento deixeble seu i alhora deutor. Per això voldria acabar amb les mateixes paraules amb què vaig acabar la carta que li vaig escriure quan complí vuitanta anys: «vull fer-te saber, simplement, que tinc plena consciència que sense els teus consells i ajut no hauria arribat mai a ésser notari, ni a ser el que sóc».

Gràcies per tot el que has fet, Josep M. I reposa en pau.

